

CLARÍCIES SOBRE FRANCESC DE MONTSERRAT (1617-1688), DURANT LA GUERRA DE SEPARACIÓ AL CAMP DE TARRAGONA

Manuel Güell

A l'entorn del primer marquès de Tamarit, Francesc de Montserrat Vives, s'ha dit pràcticament tot allò que es podia dir, de la mà del professor Salvador-J. Rovira i Gómez, gràcies al qual s'ha escatit, ja fa anys, la biografia d'una de les personalitats més interessants del seu temps¹. Seria una pretensió vana intentar aportar a aquestes alçades noves dades o notícies significatives, ja que el nostre professor i amic va treballar en el seu dia tots els principals fons documentals, i en el petit món dels historiògrafs locals és proverbial el seu caràcter rigurós i exhaustiu en l'estudi de les fonts. Ens conformarem, en tot cas, amb l'aportació d'algun comentari suggerent i d'alguna documentació de tall complementari. A més no es pot aspirar.

El gros de la trajectòria política i mercantil de Francesc de Montserrat s'iniciava tot just en encetar-se la segona meitat del segle en el qual visqué, o sigui a partir de 1651, coincidint amb la finalització de la primera fase de la guerra de Separació amb la caiguda de Barcelona. Llavors sabem que detenia l'important càrrec de tresorer, segrestador i administrador dels béns confiscats als inobedients a la Corona hispànica (1648-1653). També sabem que aplegà una enorme fortuna gràcies a la seva capacitat pels negocis i al fet de convertir-se en un dels principals proveïdors de l'exèrcit hispànic, de manera que el 1651 podia comprar censals als jurats de Valls per valor de 14.000 lliures i en el següent trienni diposità gairebé 15.000 lliures més a la taula de canvis tarragonina². Ja havia consolidat, doncs, la fortuna que el catapultaria

1. ROVIRA [2001].

2. ACAC, *Fons municipal de Valls*, reg. 1.832, ROVIRA [1982] 9, RECASENS [1998] 218.

a un primer plànol de l'activitat econòmica i política de la ciutat, comarca i, fins i tot, del país, ja que a banda dels seus innumerables negocis, fou diputat local, governador del Camp de Tarragona, factor general de les galeres reials, procurador reial de la ciutat i Camp de Tarragona i conseller supernumerari *de capa i espada* del Consell Suprem d'Aragó. Un currículum digne d'un personatge de mida que, malgrat tot i fins a la intervenció del professor Rovira, havia passat desapercbut en la historiografia.

Sens dubte, l'episodi segador al Camp de Tarragona (1640-1650) va ser clau en la seva carrera posterior, i els èxits assolits al redòs del partit hispànic van convertir-se en un magnífic escambell que el projectaria molt amunt i, amb el temps fins i tot, a crear un marquesat fet a mida. Per això creiem tan important la seva actuació en aquella guerra. Hi podem afegir un grapat de cartes, de caire polític i comercial, emeses dins de l'àmbit comarcal pel qual llavors es movia el futur marquès extretes de l'Arxiu Comarcal del Baix Camp i de la Biblioteca Nacional d'Espanya. És un intent, esperem que prou fructuós, d'acabar d'escurar els pocs fons documentals al nostre abast no utilitzats pel professor Rovira. Amb tot plegat, confiem aportar algunes poques clarícies no tan solament del seu pas per aquella perillosa dècada, sinó sobretot del seu tarannà, base cultural i actitud envers diversos aspectes.

TARRAGONA

Francesc de Montserrat Vives va néixer el 19 de desembre de 1617 a Reus, però poc després d'haver-se casat amb la seva cosina Teresa Vives (11 de setembre de 1638), es traslladà a Tarragona. S.-J. Rovira aventura que degué ser a finals de 1640, quan el marquès de Los Vélez entrava a Tarragona, ja que en el memorial de 1665 al·legava el canvi de domicili al fet de no voler "*obedecer a los ministros de Francia*"³. Cal precisar, tanmateix, que les autoritats franceses no van exercir un control governatiu sobre la vila de Reus fins l'octubre de 1641. Més encara, a través de la documentació reusenca es poden constatar dos èxodes de filipistes a Tarragona. Un primer es va produir a cavall entre octubre i novembre d'aquell any amb motiu de l'ocupació formal de la vila i els terribles i gravosos allotjaments francesos. Un dietarista anònim de l'exèrcit hispànic aquarterat a Tarragona comentava que era continua l'entrada de reusencs "*uyendo de la tiranía de los franceses*". El segon èxode fou més sonat. Es produí amb motiu de la desfeta del marquès de Povar a Sant Celoni, els primers dies d'abril de 1642. Un veritable allau del patriciat filipista reusenc féu cap a Tarragona corrents per posar-se sota la protecció dels hispànics. Anaven encapçalats pel jurat en cap doctor Cosme Anguera, el més significat de tots

3. ROVIRA [2001] 31.

els partidaris de Felip III, “*A los vecinos de Reus se avissó para que // se viniesen los que quisiesen a esta ciu[da]d, y se les an dado carros para traer la hacienda. Seran 10 o 12 los que an benido de los más principales, y todos los cónsules y demás oficiales de la cassa de la villa que eran los que corrían el mayor peligro. Otros se an hido a diferentes lugares...*”. Havien d’emportar-se amb ells “*toda la ropa, vino y aseyte que pudieren, porqué este lug[a]r es el que dicen an de asolar luego, que esta jente save castigar d-esta manera su reveldia...*”⁴.

El fet que el naixement de la seva primogènita Gertrudis es produís ja a Tarragona els primers dies d’agost de 1644⁵, ja ens el situa residint a la ciutat molt poc abans. Fos el novembre de 1641 o l’abril següent, o posteriorment, quan es va traslladar a Tarragona, està clar que no va prendre part en el terrible setge entre maig i agost de 1641. Una precisió que a la llum del memorial de 1665 que sembla indicar que va participar en els dos setges⁶, calia deixar clara. Sí que degué prendre part en el segon setge, el del setembre de 1644, un setge que no va ser com l’anterior, per bloqueig, sinó que fou per assalt i comportà disputats combats a la part baixa de la ciutat i nodrits bombardejos de l’esquadra naval francesa. Francesc de Montserrat en resultà ferit el braç, per bé que el memorial no especifica si ho va ser d’un tret, d’una estocada lluintant espasa en mà, del mal rebot d’un pinyolet de metralla o d’haver-se caigut tot solet de llorus... Com fos, quan el desembre de 1645 Felip III atorgà als nobles de Tarragona el privilegi d’accedir als càrrecs governatius del Consell, Montserrat fou desseguida insaculat en la bossa de mà major, com corresponia als seus orígens nobles⁷.

En tot cas, la seva decisió d’establir-se a la capital encetada la guerra de Separació, el vinculà d’antuvi al bàndol hispànic. I és que, des d’un principi, la ciutat de Tarragona va ser ocupada pels exèrcits castellans, ja per tota la guerra, convertint-se en quarter general, seu del virrei, centre neuràlgic i capital de Felip III a Catalunya. Encara que no li semblés pas els primers dies del seu dur exili, les possibilitats mercantils que oferia la sortida per mar de la ciutat (d’altra banda, al mig del camí ral de la costa), i plena a vessar d’un improvisat mercat de demanda de gèneres de subsistència tan solvent com era l’exèrcit de la monarquia hispànica, li obririen aviat els ulls de les enormes possibilitats que s’oferien a un hàbil i actiu negociant com ell. És molt possible que d’haver restat a Reus, Francesc de Montserrat no hagués pogut gestionar els negocis i acords que aconseguí a Tarragona i, potser la Història no el consideraria com el gran assentista que fou (i marquès de Tamarit), no

4. GÜELL [e.p.a] 8 i 10. Les cites textuais: *Diario de las guerras de Cataluña por los años 1640, 1641 y 42* [= *Diario...*] Biblioteca Nacional de España [= BNE], *Manuscritos*, reg. 2.337, f. 209v., 210 i 312-312v.

5. ROVIRA [2001] 19.

6. ROVIRA [2001] 31.

7. ROVIRA [2001] 31-32.

havent passat de ser un mercader més d'una vila comarcana. Ho diem per les enormes dificultats amb les quals sabem que es va trobar Reus, per desplegar les seves relacions comercials al seu entorn⁸.

Amb Tarragona ocupada, la major part de la seva oligarquia s'afilerà incondicional amb la causa filipista, una oligarquia en la qual Montserrat no trigà a fer-se un lloc preeminent. Efectivament, com a botó de mostra podem dir que el 8 de febrer de 1646, figura com un dels tres testimonis en les capitulacions matrimonials signades entre el notari Gabriel Roig i Teresa Coll⁹. Roig havia estat fill d'un dels principals notaris de la ciutat al llarg de la primera meitat de segle. Amb Montserrat, també van fer de testimonis Geroni Alegre i el doctor Agustí Gatell, dos destacats membres del patriciat tarragoní. Gabriel Roig perdé l'esposa a principis de setembre de 1650, víctima, segurament, de la pesta bubònica que assolava el país, la qual li va deixar només una petita amb el nom de Jerònima¹⁰.

FRANCESC DE MONTSERRAT, PROVEÏDOR, INVERSOR I LLEIAL FILIPISTA

Sabem que Montserrat exercia de proveïdor de pa de munició des d'almenys 1645, quan apareix fent-ho juntament amb el sogre Joan Vives i Joan Marco¹¹. A mitjan juliol de 1648, va demanar al Consell que li cedís blat a compte del rei, i el Consell resolgué cedir-li ho, bo i entenent que ell en respondria pagant-lo en cas que no ho fes el monarca abans de 10 o 12 dies¹².

Efectivament, aquesta és la primera de moltes notícies extretes del Consell relatives a la seva activitat vinculada al proveïment dels militars hispànics. El 28 de març de 1649 contractà un assentament (o contracte de proveïment) amb el Consell tarragoní, per a la provisió de carn des del Divendres Sant de 1649 al Dissabte Sant de 1650 (terminis en consonància amb l'esperit i la mentalitat religiosa d'aquells temps). El contracte estipulava que Montserrat vendria la carn als preus de venda del bestiar i que seria exempt de pagar les herbes, els corrals i els taulells a la ciutat. Tindria, a més, l'exclusiva de les pastures de la ciutat. La importància que els militars donaven a la seva tasca es desprèn del fet que se li proporcionarien soldats per acompanyar besti-

8. GÜELL [e.p.b] 13.

9. Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona [= AHA], *Santa Maria de la Catedral de Tarragona*, matrimonis, 1631-1652, f. 138.

10. Arxiu Històric de Tarragona [= AHT], *Notaria de Tarragona*, Agustí Alemany, reg. 197, 1649-1652, f. 138.

11. ROVIRA [2001] 63.

12. AHT, *Fons municipal de Tarragona*, actes del Consell [= AHT, AC], reg. 186, 1648-1649, f. 13v.

ar i que comptaria amb la facultat de requisar les embarcacions que necessités quan hagués de transportar-lo per via marítima¹³.

A més d'assentista, Montserrat sabé invertir bé el seu cabal. El 1647, juntament amb Pere Nin, prengué per 6.000 escuts l'arrendament de la mensa arquebisbal (o sigui els ingressos de la Mitra tarragonina com a senyora jurisdiccional del Camp de Tarragona). El nostre protagonista era, llavors, delegat de la Cambra Apostòlica (suprema autoritat de l'arquebisbat, en seu vacant)¹⁴. També s'atragué els favors dels governadors militars de la plaça auxiliant-los amb crescuts préstecs de diners quan aquells no tenien liquiditat per pagar a les tropes o les obres de fortificació (cosa que era sovint, Montserrat els féu emprèstits per valor de quasi 20.000 lliures entre 1642 i 1650)¹⁵. No ens deixem d'adonar que l'èxit dels seus negocis venia de la mà d'estar molt ben relacionat amb els dos màxims poders locals: l'Exèrcit i l'Església.

Montserrat Vives també es va saber guanyar a la ciutadania de Tarragona, amb clars exemples de sacrifici i d'esforç. A banda de la seva participació en el setge de 1644 (ferida al braç inclosa), el memorial de 1665 esmenta el proveïment de l'hospital i sobretot la cura dels malalts en els anys de la pesta bubònica (durant els quals, a diferència de molts altres, no va abandonar la ciutat).

Es pot dir que al final d'aquella primera etapa de la guerra, Montserrat s'havia convertit en el personatge més influent de Tarragona, com ho demostren diversos fets. Els primers mesos de 1651 ingressà en sengles comissions municipals encarregades del preu d'entrada del vi i del proveïment de carns, respectivament¹⁶, que governés la companyia dels nobles de la vegueria destacada al setge de Barcelona (1651-1652) i que fos un dels dos representats de la ciutat que al finalitzar aquell setge acudiren a felicitar el príncep Joan Josep d'Àustria per aquella victòria¹⁷. Els anys següents, seguí prestant molt valuosos serveis a la causa hispànica, sobretot en qüestions de proveïment de gra o de llesves.

EL SERVEI DE FALSET

En un punt del seu memorial de 1665 on relaciona els serveis prestats a la monarquia, esmenta que Juan de Garay i Francisco Díaz Pimienta¹⁸ li van demanar que "*commoviese los ánimos de sus amigos*", o sigui, que els predisposés

13. AHT, AC, reg. 187, 1649-1650, f. 10v.-12v.

14. ROVIRA [2001] 59.

15. ROVIRA [2001] 26.

16. AHT, *Fons municipal de Tarragona*, actes del Consell, 1650-1651, reg. 186, f. 36 i 38v.

17. ROVIRA [2001] 26-32.

18. No Pimentel. ROVIRA [2001] 27.

contra els francesos i a favor de la monarquia hispànica. Així ho va fer amb Lluís Josa, batlle de Vimbodí, Lluís Magrinyà i Antoni Benavent, i aconseguí aixecar la part sudoccidental del país de manera que Falset es rebel·là obertament i admeté guarnició hispànica de 400 homes.

L'EPISODI

L'aixecament antifrancès de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta el 1650 és un episodi singular dins de la guerra de Separació. El 1649 les poblacions de la castellania d'Amposta cansades dels abusos i vexacions de les tropes franceses i de que no servissin per a res les protestes que elevaven a les autoritats de Barcelona, els van advertir que hi tallaven relacions i demanarien auxili a les autoritats hispàniques de Lleida i Saragossa; aquell any les universitats van acordar no allotjar més tropes franceses¹⁹. Els primers mesos de 1650, a Bot els habitants van occir tres soldats francesos i per tota la regió van circular exemplars d'un manifest subversiu del governador hispànic de Lleida invitant a la rebel·lió. Des de Barcelona, s'envià al mariscal Baltasar amb alguns regiments de cavalleria, però aquestes van topar amb tropes enemigues i pogué comprovar com els naturals li negaven l'ajut. Així les coses, el virrei francès envià a la zona al governador general de Catalunya, Josep de Margarit de Biure²⁰.

Fins a Barcelona l'anà a buscar per acompanyar-lo Lluís Josa, batlle de Vimbodí, un dels caps de la conxorxa antifrancesa, disfressat és clar, de lleial servidor de Lluís XIV, però amb el ferm propòsit d'atemptar mortalment contra d'ell. Al bosc de Poblet i dues vegades a Falset mateix, després a Móra d'Ebre i a Cornudella, van intentar debades sengles atemptats mortals. L'estrella del bon Margarit sempre l'estigué protegint, i un rere l'altre, aconseguí escapar de tots els intents d'acabar amb la seva vida. En l'últim intent, les tropes de Margarit foragitaren els miquelets hispànics a Tarragona i a Reus. Josa fou detingut i executat.

Entre el 8 i el 9 d'agost, d'acord amb els habitants de Falset, una tropa d'uns 300 soldats hispànics desembarcà prop del coll de Balaguer i per les muntanyes arribà a Falset ocupant la vila sense cap resistència. Falset era un punt estratègic, car tallava les comunicacions entre Flix i Tortosa, i les posava en perill. Els francesos van reaccionar enviant més tropes sota el comandament del senyor de Merinville. El propi virrei duc de Mercoeur encapçalà l'expedició que, a mitjan agost, posà setge a Falset i la prengué en tres dies, respectant la vida dels defensors (uns 300 soldats hispànics i uns 500 mique-

19. Seguim SANABRA [1956] 465-468.

20. PELLA [1875] i GÜELL [2011] 326-371.

lets “*buenos tiradores y los más aguerridos de Cataluña*”). Samblava avortat l'aixecament d'aquesta zona meridional, però aprofitant-se de l'activa col·laboració de la població, a primers de setembre el marquès de Mortara envai el país amb uns 6.000 efectius i prengué Flix i Miravet, fets que demostren la profunda ferida oberta amb aquella rebel·lió que s'encengué a la Ribera d'Ebre i que els francesos no aconseguiren d'apagar del tot.

LA VERSIÓ DE FRANCESC DE MONTSERRAT

No sabem si realment Francesc de Montserrat va estar darrera de les intrigues que aconseguiren l'aixecament general de la castellania d'Amposta, però sí que en va estar molt ben informat, indici força eloqüent. Ho demostra una carta manuscrita i autògrafa seva que reproduïm íntegra a l'apèndix²¹. La missiva ens detalla algunes de les vexacions de les tropes franceses. A Jaume Cruda, de Móra d'Ebre, li van prendre l'esposa i no se la van retornar en vuit dies; a Lluís Ribas, de Corbera “*le quitaron un bigote*”. A més, van saquejar un parell o tres de poblacions.

Així mateix, és més precisa en l'intent d'assassinat de Margarit a Falset, on diu que l'encanonaren amb dues pistoles burxant-li els ronyons, i que fou gràcies a la intermediació del rector que en va poder escapar. El segon atemptat falsetà succeí a les immediacions del coll de la Barca, on acudiren una vuitantena de miquelets llevats per Lluís Magrinyà, oportunament avisat per Josa del punt on passaria la comitiva. Se'ls hi llençaren a sobre matant una quarentena de francesos i dispersant als de Margarit. També van occir als capitans Pedrola, de Valls i Francisco, dos dels vuit cavallers que acompanyaven Margarit. Aquest aconseguí fer-se escàpol muntanya amunt amb el sergent major Puig.

Seguint la missiva, observem que a la festa s'hi van ajuntar altres personatges, com Andrada, de la guarnició hispànica de Tarragona, Isidre Font i Pau Tarragó, de Vimbodí, i Homdedéu, de Riudecanyes, que aportava 80 fadrins més. Els conxorxats van quedar a Reus, on van arribar amb 350 fadrins, aplegant-se els de Cambrils, Riudoms, Riudecanyes i Montbrió. El Consell reusenc en prometé un centenar més.

La carta de Montserrat és de data 2 d'agost, cosa per la qual no s'havien produït encara els fets de l'ocupació hispànica de Falset i el seu posterior setge i recuperació per part del duc de Mercoeur. Però si que detalla la repressió que monsieur de Merinville exercí sobre la vila de Reus, punt neuràlgic de la rebel·lió, desbaratant el partit esvalotador i capturant el fogós batlle de Vimbodí Lluís Josa. Aquest és un punt sobre el qual no s'hi extén J. Sanabre

21. BNE, *Manuscritos*, reg. 2.381, f. 185.

i que les actes del Consell reusenc van silenciar. Merinville (el “Mudalla” de la carta) ocupà la vila amb 200 homes mentre Josa es tancava i feia fort a l’església amb vuit fadrins incondicionals. Refusà la rendició, però veient que els jurats no el podien ajudar es proposà d’abandonar la posició. Massa tard. Merinville havia fet encerclar l’església i en obrir les portes alguns genets de cavalleria se li tiraren a sobre. L’escena és pròpia d’un film western nordamericà: *y así resolvió salirse d-ella con sus 8 fadrines y a lo que llegó a la puerta la alló cercada de cavallería. Quiso bolver y el de Mudalla le dió detrás con 40 soldados y le tiraron y sintiéndose herido disparó una pistola y mató el cabo de los franceses y él cayó luego muerto y le hicieron mil pedaços. Y luego entraron todos ellos en la villa y prendieron más de 100 ombres, los mejores d-ella, y les quitaron todas las armas a todos los del lugar y saquearon muchas casas y luego enviaron [a] Alforxa 500 cavallos y 1.000 ynfantes y quemaron la casa de dicho Ysidoro Fort y saquearon toda la villa a donde no allaron ningna pers[on]a, y los mesmo ycieron en Villaplana.*

Acaba el relat amb l’aixecament de Forés i la conquesta de Siurana per Merinville, que controlava tots els colls i impedia el pas de provisions a les tropes hispàniques.

CONTRASTACIÓ I VERACITAT

El fet que Francesc de Montserrat, per la seva preeminent posició tant política com mercantil (que implica una xarxa de contactes molt ample) pogués estar molt al tanto de l’aixecament de la Ribera d’Ebre i inclús saber-ne molts detalls concrets, no vol dir pas que l’hagués promogut directament. Caldria precisar quin va ser el grau d’intervenció que hi va tenir, si és que hi va ser i no va inflar el memorial amb una mentideta o veritat a mitjes difícil de comprovar per part des de la Cort de Madrid. En principi, ens consta per una altra font que fou el governador Baltasar de Rojas y Pantoja qui va contactar amb el batlle Lluís Josa²². Ho va fer mitjançant Montserrat? Montserrat contactà igualment amb ell per segona vegada o paral·lelament? Són interrogants que plantejem per salvar la versió del memorial de 1665, però que resulten difícils de contestar.

Quant als personatges, són tots reals sense cap mena de dubte. Josa fou batlle de Vimbodí entre 1645-1650, va ser capdavanter de l’aixecament i, segons (quasi) totes les fonts, morí a mans dels francesos a Reus²³.

Lluís Magrinyà, de Gratallops, era un capità de miquelets que el 1650 es passà als hispànics. El mes d’agost, avisat per Josa, acudí amb la seva partida de miquelets i atacà la comitiva de Margarit al coll d’Albarca. El gover-

22. *Conquista* [d.1652] 3.

23. *Conquista* [d.1652] 5, BERGADÀ [1978] 36, CAIXAL [1998] 8. Cf. SANABRE [1956] 467, que diu que fou capturat i posteriorment executat.

nador Pantoja també contactà secretament amb ell per tal que col·laborés amb l'aixecament hispànic de la Ribera d'Ebre²⁴. Magrinyà era l'home fort de l'operació, les fonts hispàniques l'anomenen "*caveza de catalanes*" ["... *que la tenía más en su lugar que muchos dellos*"]. Fou delegat dels conxorxats per anar personalment davant del marquès de Mortara a demanar-li ajut i informar-li de tota la situació. Mortara que reconegué en ell un home de vàlua "*hízole grandes agasajos en reconocimiento de su fineza y bizarría...*", i li lliurà una considerable quantitat de diners per finançar a través d'ell aquell aixecament²⁵.

La trajectòria filipista de Joan d'Homdedéu, de Riudecanyes, no es quedava enrera. També va ser "reclutat" pel governador de Tarragona Baltasar de Rojas Pantoja, que li proporcionà 200 infants ben municionats. L'agost de 1650 anà a Pina a trobar-se amb el marquès de Mortara i presentar-se com a representant dels falsetants que li demanaven guarnició militar. Mortara li donà diners, cinc patents de capità i 200 homes més. El pacte amb el dimoni hispànic li comportà ordres de detenció expedides pel virrei francès. El capità Joan d'Homdedéu va arribar a ser un dels catalans que millor serví a la causa hispànica, de qui es deia que "*en finezas nadie le excedió...*". Els Homdedéu continuaren lluitant amb l'exèrcit de Felip III, estant presents als setges de Flix, Miravet, Tortosa i Barcelona²⁶.

Fins i tot els maeses de camp hispànics Andrada i Poderico es podrien identificar segurament amb sengles homònims. Entre 1645 i 1646 existí un Francisco Andrada a la guarnició de Tarragona que era sergent major. A més d'alguns esments sense massa importència a les actes del Consell, ens apareix com a pare putatiu de dues nadones filles seves "*y de certa dona lo nom de la qual se calla [...]* y de cierta mujer de limpia sangre cuyo nombre se calla...", que féu batejar a la Catedral el 13 de maig de 1645 i el 20 d'octubre de 1646, respectivament²⁷. Quant a Poderico, creiem que podria ser l'italic Francisco Poderico que prengué part activa en el setge final de Barcelona²⁸.

EL FRANCESC DE MONTSERRAT REDACTOR

A través de la missiva que reproduïm al final, podem especular una mica sobre la capacitat intel·lectual de Francesc de Montserrat. El castellà que utilitzava no era culte. O sigui, no l'havia après d'acadèmia, sinó segura-

24. *Conquista* [d.1652] 5 i SANABRE [1956] 461.

25. *Conquista* [d.1652] 3, 4 i 6.

26. *Conquista* [d.1652] 3, 4, 7 i 45, SANABRE [1956] 461 i ROVIRA [2003] 135 i 176-177.

27. AHA, *Santa Maria de la Catedral de Tarragona*, baptismes, 1625-1653, caps 2, núm. 8, p. 286v. i 198v.

28. *Conquista* [d.1652] 132.

ment a través del tracte amb les autoritats castellanques (també força il·letrades) que estaven aquarterades a Tarragona. De fet, en més d'un detall, l'estil del redactat s'assembla molt al del *Diario de las guerras de Cataluña*, el dietari anònim que recull la crònica diària de l'exèrcit hispànic de Tarragona entre 1640-1642²⁹. És imprecís al fer servir les “i” i les “y”, les “j” i les “g” o les “b” i les “v”, que alterna a discreció; en algunes ocasions substitueix la “j” per una “x” i omet les “h” o les afegeix en paraules que no li porten. Però sobretot, reemplaça la “z” castellana per la “ç” (característica altament reiterativa en el *Diario*), etc.

Creiem que la carta se la degué escriure algun secretari castellà. No únicament per tot allò que hem dit fins ara, sinó sobretot perquè hi ha mots que ens és difícil de creure que ell, com a català, escrivís incorrectament. La carta es refereix a “Cambriles” (Cambrils), “Falsete” (Falset), “Mombrio” (Montbrió), “Monroyo” (Mont-roig), “Rio de Cañas” (Riudecanyes), “Riodomo” (Riudoms), “Valles” (Valls), “Vinbodi” (Vimbodí), etc. O sigui, tal i com les pronunciaria un castellà. També esmenta un subjecte amb el nom de Magí, que escriu com la pronúncia castellana “Machí”, i a un capità “Pedrola” de Valls, que ha de ser un Pedrolo, i ell amb els seus contactes, ho havia de saber. A més, fa servir girs típicament castellans: “*Las nuevas de por acá...*”, “*y se pusieron todos con las armas en las manos*”, “*y sin embargo...*”, “*y ajustaron...*”, “*túbose aviso...*”, “*y le hicieron mil pedaços*”, etc.

No podem descartar, tanmateix, que Francesc de Montserrat hagués pogut sofrir un procés d'immersió lingüística castellana degut al seu continu contacte amb els militars hispànics de Tarragona, o a través de negocis ultranacionals. Ens sorprèn que quasi tots els cognoms catalans estan correctament escrits, millor que no ho feien molt rectors de parròquia amb estudis de gramàtica: Margarit (no *Margarita*, com l'anomena el *Diario*), Magriñá (no *Magriñán*), Puig (no *Puixe*), Tarragó (no *Tarragón*). Hem dit quasi tots, perquè el seu propi està mal escrit, però a partir de la pronúncia en català: “Monssarratt” (no *Monsserrate*).

Escrit en pròpia ma o per algú altre, el redactat de la carta és matusser i un xic precipitat. Es desentén del fil cronològic (no cita els dies, però sí les hores), però és enormement precís en els noms i les xifres (de diners, de tropes, etc.). Finalment, no pren partit per ningú, es limita a relatar els fets sense elogiar a uns ni carregar de trets pejoratius els altres. Una actitud, aquesta de nedar i guardar la roba, molt característica de l'home de negocis que era. Més encara quan anima els hispànics a enviar els exèrcits prometent-se una victòria fàcil, segurament perquè convenia als seus negocis que la zona acabés d'una vegada sota el domini de Felip III i la frontera militar, fins llavors d'una gran inestabilitat, es desplaçés al nord ben lluny.

29. BNE, *Manuscritos*, reg. 2.337.

LES RELACIONS AMB LA VILA DE REUS

Francesc de Montserrat sempre féu per la localitat que el va veure néixer i créixer. O almenys ho procurà, si bé un balanç de la dècada dels anys 40, format amb esperit crític plantejaria certs dubtes sobre si la seva actitud els va sortir a compte o no. No ho diem solament pel fet que, si realment fou l'artífex i inspirador de l'aixecament de la Ribera d'Ebre des de Reus, llavors fou, indirectament, el causant de la desproporcionada repressió de les autoritats franceses. Ho diem per informació espargida del fons documental de l'Arxiu Comarcal del Baix Camp, com per exemple la carta de 9 d'octubre de 1649 del proveïdor Antonio Ortiz als jurats de Reus, la qual acabava amb una adenda final de Montserrat en la qual els rondinava pel seu comportament amb el blat prestat: *"tot lo q[u]e aurau pres servirà a comte de les 2.000 q[uarte]ras q[u]e yo presto a sa mag[esta]d y no de las q[u]e v[ostras] m[ercès] han de portar. Yo he de rebrer tot lo blat..."*³⁰. Dóna la impressió que els jurats reusencs havien posat a Montserrat en una delicada situació, i creiem que seria per què tenien la "mà llarga". Així ens ho fa pensar l'advertiment que la segona setmana de novembre els adreça el governador militar de Tarragona Francisco Tutavila, quan els diu que *"Franc[cis]co Monsserrate y Vives tiene en essa villa el trigo de los diezmos que ha de servir p[ar]a su m[a]g[esta]d. Y así v[uestras] m[erced]e[s] no permitirán que de ninguna manera se toque a él sin orden del proveedor D. Ant[oni]o Ortiz"*³¹.

Fossin les que fossin les puntuals diferències amb el govern local de la vila, amb el temps millorarien fins el punt que a la segona meitat de desembre de 1657 proposava al Consell l'edificació d'una capella dedicada al Santíssim Sacrament, en el sòl de la casa de l'espardenyer Francesc Pasqual. L'abril de 1688 va proposar ampliar l'obra si se li cedia el sòl de la placeta de l'antiga església. El maig següent moria, a Barcelona, i en el seu testament disposava ser sebollit al cenotafi d'aquesta capella³².

CARTA DE FRANCESC DE MONTSERRAT VIVES. TARRAGONA, 2 D'AGOST DE 1650

[BNE, *Manuscritos*, reg. 2.381, f. 185]

Las nuevas de por acá son que comencó, en Falsete incluydo, contra los franceses se originó que no querían contribuirlos ninguna cosa para Tortosa y para Flix, ni querían darles aloxam[ien]to, y se pusieron todos con las armas en las manos, y entre

30. ACBC, *Fons municipal de Reus*, correspondència, reg. 510/1, 1644-1666, camisa 1648.

31. ACBC, *Fons municipal de Reus*, correspondència, reg. 510/1, 1644-1666, camisa 1649.

32. BOFARULL [1846] II, 41.

ellos, Gayme Cruda, de Mora, porqué delante sus bojos le quitaron la muger y se la tubieron ocho dias no aviendo un mes que les avia prestado 2.000 doblas para hacer provisiones p[ar]a Flix y Tortosa, de que biço el sentimiento devido. A Luis Ribas de Corbera le quitaron un bigote. Y los tercios de Baltasar y de la Mota y de Roquellaura saquearon dos o tres villas de la Ribera.

Sabiendo los de Barcelona que estavan con las armas en las manos, resolvieron de enviar a Falset al governador don Jusep Margarit, solo con ocho cavalleros y en la plaça de dicho lugar se amotinaron los naturales contra dicho Margarit y le tenían dos pistolas en los riñones. El rector y otros se lo quitaron de las manos y le sacaron fuera. Resolvieron en sacar las tropas de allí y lo supo Luis Jossa, bayle de Vinbodí, que yba en comp[añ]ia de dicho Margarit y le dexó y avissó a Luis Margiñá del Campo de Tarragona y otros, para que acudiesen con la jente al coll de la Barca, por donde avían de pasar dichos tercios para juntarse con las tropas de dicho Campo y Margarit. Lo supo, yço marchar luego las tropas con que no se avían juntado aun 86 fadrines y sin embargo pelearon ballerosam[en]te y los hicieron retirar y mataron al cap[it]tán Pedrola, de Valles y el cap[it]tán Fran[cis]co, que yban en comp[añ]ia de Margarit, y él se escapó con el sarxento mayor Puig por las muntañas. Mataron 43 franceses y los ycieron retirar al llano de Cornudella.

El s[eño]r governador d-esta plaça supo estas ynquietudes y les envió luego un propio ofreciéndoles municiones y todo lo que hubieren menester; respondieron Luis Jossa, Luis Marguñá, Ysidoro Fort y Pablo Tarragó, de Vinbodí, que ya estavan juntos que combenia que se biera su Ylustrísima con ellos en Reus // y que se trataría allí de palabra lo que combendría y que les yciesen llevar allí pólvora y balas. Luego se cargó un carro de pólvora y otro de balas y a [...] oras y media del dia 28 de julio, marchó dicho governador con 150 cava[llos] que tiene en esta plaça y dichas municiones, y con él tres maestros de cam[po], son Andrada, Cavallero y Poderico.

Llega[r]on a Reus a las 12 y media y dentro de una ora baxaron los sobredichos con trecientos y cinq[uen]ta fadrines bien al[...] y bien armados, que avían dormido en Alforxa, aviendo escrito antes a Reus a [los] jurados que juntasen jente y a las villas del Campo que enviasen síndicos a [...] de Reus. Luego acudieron muchos muy contentos. Juntáronse allí los de Camb[riles], Riudomos, Río de Cañas y Mombrío. El síndico de Riu de Cañas era Omdedeu, que ya tenía juntado 80 fadrines, y ajustaron que los de Reus [...] 100 ombres por dos o tres meses, dándoles a cada uno tres reales cada dia, y [...] villa en la conformidad de los que davan en Salses, y d-esto todos muy conte[ntos]. Túbose aviso que los franceses baxarían al Campo para desbaratarlo. Quedó e[l] baile de Vinbodí en Reus para hacer cumplir la promesa de los 100 ombres, y [el gover]nador se volvió a Tarrag[on]a, diciéndole que por la mañana le enviaría un tam[bor en?] uin cavallo.

A las nueve de la noche tubo aviso el governador que dicho [...] avía enviado a Luis Magriñá, a Ysidoro Fort y a Tarragó, con toda la g[ente] y se pusiesen al coll para empidir que el enemigo no baxase, y uno a ellos le[s...]nía desbaratar esto, fueron tan prontos que al punto que tubieron el aviso [empeza]ron a marchar, que fué

dicho dia a las cinco de la tarde, y pasaron al coll [...] 10 y sin parar llegaron a Reus a las doce y aviéndose abañçado mossur de [...] Mudalla con 200 cavallos rodearon la villa sin ser sentidos y como dicho [...] avía enviado los fadrines a tomar el coll y él aguardava la respues[ta del] gover[na]dor, se alló sitiado y entró dentro de la villa el de Mudalla con un ta[...] y dixo al vayle que estava en la yglesia con 8 fadrines que se rindiese [que / y] // salvaría la vida y le respondió no lo quería hacer y se fué a los jurados para que le diesen municiones y pan para acerse fuertes en la Yglesia y campanario, y no se lo quisieron dar por tener sitiada los franceses la villa y así resolvió salirse d-ella con sus 8 fadrines y alo que llegó a la puerta la alló cercada de cavallería. Quísose bolver y el de Mudalla le dió detrás con 40 soldados y le tiraron y sintiéndose herido disparó una pistola y mató el cabo de los franceses y él cayó luego muerto y le hicieron mil pedaços. Y luego entraron todos ellos en la villa y prendieron más de 100 ombres, los mejores d-ella, y les quitaron todas las armas a todos los del lugar y saquearon muchas casas y luego enviaron [a] Alforxa 500 cavallos y 1.000 ynfantes y quemaron la casa de dicho Ysidoro Fort y saquearon toda la villa a donde no allaron ningna pers[on]a, y los mesmo ycieron en Villaplana.

Gayme Nebot y otros estavan en la Valle. Quiso el enemigo subir al coll y los dichos se lo ympidieron matando muchos cavos y les abrieron y bcieron mil pedaços a vista d-ellos, y todas las villas nombradas que son: Monroyo, que tam[bi]én está saqueado, Riodomos, Monbrío, Cambriles, Alcover y la Selva, an quedado sin ninguna persona. Anse aloxado los franceses en tres villas que son en: Reus, Valles y la Selva. Son 1.600 Ynfantes y 1.000 cavallos franceses que no tiene otro grueso de exér[ci]to sino los catalanes que por el temor que tienen d-ellos no ban juntos.

La muerte del vayle a causado grandísimo desconsuelo, si bien a quedado un her[ma]no suyo de edad de 27 años que ba con la gente y para que se acave de una bez solo ynporta que nuestro ex[érci]to dé calor y que entre luego, que toda la tierra la yrá siguiendo.

Lo que es muy cierto que el partido de la Segarra está de la misma calidad y que en Cervera quando supieron que el francés se juntava en Forés, los naturales se alçaron con las municiones y artillería. El enemigo no save qué hacerse y no se puede perder esta // ocasión, sinó por la detención de nuestro exército, que solo b[an / ie-nen?] con dos mil cavallos y dos o tres mil ynfantes.

Ayer los de la M[udalla?] tomaron el castillo de Siurana, y es más fuerte que el d[e Per]piñán, y an tomado todos los colles, con que no dexan ba[xar] al enemigo ningún género de bastimentos. D-esta plaz[a] se a enviado a las montañas persona de consideración pa[ra] animarlos y ofrecerles dinero y lo que ubieren menester. Aseguro a v[uestra] m[erced] que si nuestro ex[érci]to entra luego, esta acava[da] la guerra d-esta vez. Los presos de Reus an llevado a V[alles] y entre ellos a Antonio Serra y Machí Pastor. No tengo cosa de qué dar aviso a v[uestra] m[erced] a quien el Cielo g[uar]de. Tarrag[ona] y agosto a 2 de 1650.

Fran[cis]co de Monssarratt

FONS I BIBLIOGRAFIA

Fons

Arxiu Comarcal de l'Alt Camp (ACAC), *Fons municipal de Valls*
Arxiu Comarcal del Baix Camp (ACBC), *Fons municipal de Reus*
Arxiu Històric Arxidiocesà. Tarragona (AHA), *Santa Maria de la Catedral de Tarragona*
Arxiu Històric de Tarragona (AHT), *Fons municipal de Tarragona* (Actes del Consell) i *Fons de protocols* (Notaria de Tarragona)
Biblioteca Nacional d'Espanya, *Manuscritos*

Bibliografia

- ALENTORN [1931]
ALENTORN I BALLESTER, FRANCESC. *Els vallencs pel carrer de l'amargura (la vila de Valls a través de la guerra de Separació) 1639-1660*. Valls: E. Castells, impresor, 1931.
BERGADÀ [1978]
BERGADÀ I ESCRIVÀ, ÀNGEL. *Vimbodí. Estudi històric, sociològic i religiós*. Vimbodí: Parròquia, 1978.
BOFARULL [1846]
BOFARULL Y BROCÀ, ANDRÉS DE. *Anales históricos de Reus. Desde su fundación hasta nuestros días, por... II*. Reus: Impr. Pedro Sabater, 1846.
CANAL [1998]
CANAL I MATA, DAVID DE. "Vimbodí i la guerra dels Segadors (1640-1659)". *Vimbodí*, 104 (agost de 1998) 8.
Conquista [d.1652]
Conquista de Cataluña por el Marqués de Olías y Mortara. S.l.: s.c., s.d. [d.1652]. (BC, F.Bons 170)
GÜELL [2011]
GÜELL, MANEL. *Els Margarit de Castell d'Empordà. Família, noblesa i patrimoni a l'època moderna*. Barcelona: Fundació Noguera, 2011 (Estudis; 56).
GÜELL [e.p.a]
GÜELL, MANEL. «El Diario de las guerras de Cataluña por los años 1640, 1641 y 1642. Un dietari inèdit dels primers anys de la guerra de Separació al Camp de Tarragona (1640-1642)». *Butlletí Arqueològic*, RSAT, Tarragona, 34 (2012) [en premsa]
GÜELL [e.p.b]
GÜELL, MANEL. "Reus, vila oberta. Els primers anys de la guerra de Separació". *Manuscripts*, UAB, 30 (2012) [en premsa]
PELLA [1875]

- PELLA I FORGAS, JOSEP. *Un baró il·lustre: Josep Margarit i Biure*. Barcelona, 1875 (Girona, 1876, Barcelona: Tip. Opccitània, 1930).
- RECASENS [1998]
- RECASENS I COMES, JOSEP M. *El municipi i el govern municipal de la ciutat de Tarragona. Segles XVI i XVII*. Tarragona: Arola Editors, 1998.
- ROVIRA [1982]
- ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *El marquesat de Tamarit (1681-1837)*. Altafulla: Centre d'Estudis, 1982 (L'Oliverot; 5).
- ROVIRA [2001]
- ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Francesc de Montserrat i Vives. Primer marquès de Tamarit (1617-1688)*. Altafulla: Centre d'Estudis, 2001 (L'Oliverot; 11).
- ROVIRA [2003]
- ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Vells i Nous (Els Nobles de Tarragona al segle XVII)*. Tarragona: Centre d'Estudis d'Altafulla, 2003.
- SANABRE [1956]
- SANABRE, JOSEP. *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659)*. Barcelona: Real Academia de Buenas Letras, 1956.